
OKRUGLI STOL 'MUZEJSKA GRAĐA KAO POVIJESNI IZVOR'

DANIJELA DUVNJAK □ doktorandica na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Od 8. do 11. svibnja 2018. u Zagrebu i drugim mjestima Hrvatske održavao se peti Festival povijesti Kliefest. Kao i prijašnjih godina, ni ove nije nedostajalo atraktivnih tema i zanimljivih sudionika iz zemlje i inozemstva, kao ni zainteresiranih posjetitelja. Postavljene su i tematske izložbe, a organizirana je i prodaja knjiga povijesne tematike. Dodijeljene su nagrade povjesničarima, predstavljeni razni projekti, održane brojne tribine, predstavljanja knjiga, predavanja te okrugli stolovi. Tako je 10. svibnja u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu održan i okrugli stol Muzejska građa kao povijesni izvor. Odlukom Vijeća Europske unije i Europskog parlamenta godina 2018. proglašena je Europskom godinom kulturne baštine pa je tematiziranje hrvatske kulturne baštine, a time i muzejske građe, iako uvijek potrebno, ove godine bilo još aktualnije.

Okrugli stol moderirala je Vlatka Filipčić Maligec, voditeljica Muzeja seljačkih buna iz Gornje Stubice (Muzeji Hrvatskog zagorja), muzejska savjetnica i suautorica stalnog postava tog muzeja. U svom je uvodnom izlaganju predstavila ostale sudionike, objasnila s kojih će se sve gledišta na okrugom stolu govoriti o muzejskoj građi, govorila je o različitom odnosu povjesničara i muzejskih djelatnika prema muzejskoj građi i njezinu potencijalu, a sve je popratila multimedijским sadržajem odnosno primjerima iz vlastitog iskustva i efektnim citatima.

Muzeji, poznato je, prikupljaju, čuvaju, obrađuju i prezentiraju građu koja, osim pisanih, obuhvaća i druge vrste povijesnih izvora, primjerice materijalne ili slikovne, koji povjesničarima mogu dati vrijedne obavijesti o najrazličitijim temama. Moderatorica je navela citat iz knjige *Suvremena historiografija* Mirjane Gross o tome kako su... *skladišta izvora knjižnice, arhivi, muzeji...* No usprkos tome, muzejska se građa u nas nedovoljno konzultira u historiografskim istraživanjima. Vlatka Filipčić Maligec to je potkrijepila primjerom iz svoga radnog iskustva navodeći kako Muzej seljačkih buna čuva velik dio ostavštine Ljudevita Gaja, ali nije zaprimljen nijedan upit za njezino korištenje.

Povjesničari se u svojoj praksi većinom koriste pisanim izvorima. Citat Johna Tosha iz knjige *The Pursuit of History* ovako objašnjava tu činjenicu: *Povijesni izvori: sve što su ljudi tijekom prošlosti proizveli ili izmijenili svojim djelovanjem. Povjesničari se ipak najviše oslanjaju na riječi, i to ne samo zbog akademskog konzervativizma, nego i stoga što pisana riječ sadrži više preciznijih informacija i lakše prenosi razmišljanja ljudi.*

Kako bi ilustrirala različit odnos prema slikovnim izvorima, moderatorica je međusobno suprotstavila dva zanimljiva citata iz knjige Petera Burkea *Očevid – Upotreba slike kao povijesnog dokaza koji glase: Slika govori više od tisuću riječi* (Kurt Tucholski) i *Slike su nepopravljivo nijeme* (Peter Burke). Pritom je iznijela svoj dojam da djelatnici u muzejima na građu gledaju u skladu s prvim citatom, a da su povjesničari skloniji drugome.

Za demonstraciju, pak, utjecaja slikovnog izvora na tumačenje nekog događaja poslužilo joj je projiciranje dviju fotografija posve različitog ugođaja koje prikazuju isti događaj – ulazak partizana u Zagreb u svibnju 1945. Također, kako bi upozorila na raznolikost onoga što može biti rječit povijesni izvor, moderatorica je prikazala fotografije raznih predmeta iz fundusa Muzeja seljačkih buna, čime je dodatno naglasila riječi Marca Blocha: *Raznolikost je povijesnih svjedočanstava gotovo beskonačna. Sve što čovjek kaže ili napiše, sve što proizvede, sve što dirne, može i mora dati obavijest o njemu.*

Tijekom uvodnog izlaganja Vlatka Filipčić Maligec predstavila je i ostale izlagače objasnivši kako je cilj okruglog stola o temi muzejske građe kao povijesnog izvora progovoriti sa stajališta muzejskih djelatnika koji prikupljaju, čuvaju i obrađuju građu te je prezentiraju javnosti, ali i iz perspektive istraživača koji građu istražuju i interpretiraju. Stoga su o temi muzejske građe kao povijesnog izvora govorili prof. Spomenka Težak, muzejska savjetnica i voditeljica zbirki Povijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin; dr. sc. Vladimir Huzjan, upravitelj Zavoda za znanstveni rad HAZU-a u Varaždinu; dr. sc. Dubravka Peić Čaldarović iz Hrvatskoga povijesnog muzeja, muzejska savjetnica i kustosica Dokumentarne zbirke 2 te dr. sc. Goran Zlodi s Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji je imao i dodatnu ulogu predstavnika tvrtke Link2, koja se bavi informacijskim sustavima za upravljanje zbirka kulturne i prirodne baštine te kao autor informacijskog sustava Modulor ++ (M++), o kojemu je kasnije bilo više riječi.

Nakon uvodnog izlaganja i predstavljanja sudionika moderatorica je riječ prepustila Spomenki Težak, koja je predstavila instituciju iz koje dolazi i iz kuta muzejske djelatnice govorila o načinima prikupljanja, obrade i prezentiranja građe, spomenuvši konkretne zbirke i predmete. Svoje je izlaganje također popratila multimedijским prilozima. Gradski muzej Varaždin u svom sastavu ima osam specijaliziranih odjela (Arheološki, Povijesni, Kulturno-povijesni, Etnografski, Entomološki, Konzervatorsko-restauratorski i Dokumentacijski te Galeriju starih i novih majstora), smje-

IM 49, 2018.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

Kliefest

Vrijeme održavanja: 10. svibnja 2018.

Mjesto održavanja: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

štenih u utvrdi Stari grad (u sklopu koje je i Žitnica), u baroknoj palači Sermage, klasicističkoj palači Herzer i u Kuli stražarnici. Muzej ima nekoliko stalnih postava. Povijesni odjel koji vodi Spomenka Težak prikuplja, istražuje, stručno obrađuje te prezentira muzejsku građu o povijesti Varaždina i Varaždinske županije od srednjeg vijeka do najnovijeg doba. Gradski muzej Varaždin u različitim projektima surađuje s drugim institucijama te posuđuje predmete iz svoga fundusa, koji se mogu vidjeti na izložbama u zemlji i inozemstvu. Fundus je većinom nastao poklanjanjem i donacijama, a manje otkupom predmeta. Zbirke svjedoče o društvenome, kulturnome, političkome i gospodarskom životu u prošlosti. Spomenka Težak u svom je izlaganju ocrtala konture obilja najrazličitijih izvora sadržanih u brojnim zbirkama Gradskog muzeja Varaždin. Primjerice, Muzej posjeduje kolekciju od 3000 osmrtnica, koje uz matične knjige mogu biti pouzdan izvor podataka o nekadašnjim građanima Varaždina. Napomenula je i kako je Gradski muzej Varaždin prvi pokrenuo digitalizaciju starih novina, koje su tako postale dostupnije, a zbog visoke rezolucije čitljive su bez teškoća. Navodeći te primjere koji dokazuju posebnost građe i ilustriraju trud muzejskih djelatnika u njezinoj obradi i prezentiranju, Spomenka Težak dodala je i kako se u posljednje vrijeme pojavljuju prijedlozi da se pisani i zvučni izvori iz muzeja presele u archive, o čemu, dakako, postoje oprečna mišljenja. Ta je tema slojevita i zahtijevala bi više prostora nego što ga je omogućivao okvir okruglog stola, pa je samo ukratko obrađena.

Na sve izneseno prikladno se nadovezalo sljedeće izlaganje, ono Vladimira Huzjana, koji je iz vizure istraživača usporio iskustvo rada na muzejskoj i arhivskoj građi. Navodima iz svoje prakse potvrdio je dojam stečen iz prethodnog izlaganja da je Gradski muzej Varaždin bogat različitim izvorima te ustvrdio kako je cjelokupno gradivo lako dostupno. Vladimir Huzjan smatra kako je muzejsku građu lakše pretraživati nego arhivsko gradivo, a razlog tome vidi u načinu na koji je gradivo organizirano. Naime, arhivi svoje gradivo svrstavaju u fondove sastavljene od zbirki, koje su katkad vrlo opsežne i često je potrebno pregledati velik broj najrazličitijih dokumenata prije nego što istraživač pronađe ono što ga zanima, čak i kad ima jasnu ideju o tome što traži. Radi uštede vremena, istraživači najčešće fotografiraju građu kako bi je izvan arhiva detaljno pregledali i proučili.

Muzeji, pak, pri obradi građe popisuju svaki pojedini predmet pa je uz pomoć moderne tehnologije u vrlo kratkom vremenu moguće pronaći upravo ono što je predmet istraživanja, a sustav često nudi i mogućnost uključivanja i drugih kategorija građe u proces pretraživanja – onih koje korespondiraju s unesenom odrednicom – iako ih istraživač nije izričito tražio. Kao pozitivan primjer toga Vladimir Huzjan je naveo Dokumentarnu zbirku 1 (pisana građa) i Dokumentarnu zbirku 2 (tiskana građa) Povijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin, spomenuvši svoje istraživanje vezano za Stjepana Radića. Ono je zahtijevalo uvid u velik broj plakata koji su uz pomoć tematskih odrednica pretraženi u kratkom roku i bez potrebe za njihovim fizičkim pregledavanjem, čime se muzejski predmeti dodatno zaštićuju od oštećenja. Vladimir Huzjan smatra kako je korištenje muzejskom građom brže i lakše nego korištenje arhivskom građom jer je sadržaj zbog pojedinačnog unosa svakog predmeta dostupniji.

Spomenka Težak dodala je kako muzeji imaju mnogo predmeta i kako se trude obraditi ih što je brže moguće (pri čemu, nažalost, zbog kvantitete katkad pati kvaliteta), ali drži da je ipak najbolje da se istraživač obrati izravno muzejskim djelatnicima s upitom vezanim za temu svog istraživanja kako bi ga oni ciljano informirali o građi koju određeni muzej čuva i o mjestu gdje se ona nalazi.

Vlatka Filipčić Maligec spomenula je kako propisi određuju da se svaki predmet mora moći pronaći unutar 15 minuta (iako u praksi to nije uvijek izvedivo). Kako je u publici bilo studenata, dodala je kako je uočila da se njih tijekom studija upućuje samo na stalne muzejske postave iako i izvan te kategorije muzeji imaju bogatu građu. Primjer toga je Hrvatski povijesni muzej koji zbog neriješenoga prostornog pitanja uopće nema stalni postav.

Vladimir Huzjan dovršio je svoje izlaganje napomenom kako smatra da je bitno istraživati i povijest manjih gradova i mjesta te je u tom smislu na temelju svoga istraživačkog iskustva kao pozitivan primjer naveo Gradski muzej Varaždin i Državni arhiv u Varaždinu, čija je građa odlična dopuna podacima koje će istraživači pronaći u Hrvatskome državnom arhivu.

Slijedilo je izlaganje Dubravke Peić Čaldarović iz Hrvatskoga povijesnog muzeja, kustosice Dokumentarne zbirke II, s gradivom koje ilustrira pojave, događaje, ideje, ljude i različite aspekte njihova života u Hrvatskoj od početka 20. st. do danas. Za tu se zbirku prikuplja i građa koja se odnosi na našu suvremenost, primjerice tisak i relevantni dokumenti vezani za izbore (predsjedničke, parlamentarne i lokalne), za razne zanimljivosti, afere i sl. Podrazumijeva se da zbirka takvoga suvremenoga gradiva raste brže nego druge zbirke te su uvjeti za obradu te građe zbog njezina opsega teži nego za obradu starije građe jer je za sve zadužen samo jedan kustos. Cilj tog izlaganja bio je, među ostalim, govoriti o projektu Hrvatskoga povijesnog muzeja, o virtualnoj izložbi *Sjećanja na 20. stoljeće (izbor dokumenata iz osobnih i obiteljskih ostavština Hrvatskoga povijesnog muzeja)*, koji je pokrenut 2017., a autorica izložbe je Dubravka Peić Čaldarović.

Virtualna izložba prati razdoblje od Prvoga svjetskog rata do nastanka moderne hrvatske države te predstavlja obiteljske i/ili osobne ostavštine iz fundusa Dokumentarne zbirke II. Trenutačno prezentira jedanaest ostavština koje se odnose na brojne ključne događaje i procese kratkog 20. stoljeća te ilustriraju ljudske sudbine na dinamičnome

hrvatskom kulturno-povijesnom prostoru. Prezentirane su ostavštine samo dio tog fundusa jer gradiva ima mnogo i ono može povjesničarima poslužiti kao izvor za istraživanje najrazličitijih tema – od političkih događaja, ekonomskih prilika, obiteljskih veza, medicine i razvoja znanosti, preko školstva, duha vremena, kulturnih zbivanja i društvenih pojava pa do tema koje mogu zanimati, primjerice, psihologe, pedagoge i mnoge druge stručnjake.

Za tu su izložbu odabrane upravo osobne ostavštine kako bi se naglasila neizbježna subjektivnost, a izložena građa ima ljudsku dimenziju i poziva nas da je povežemo sa svojim osobnim, možda obiteljskim iskustvom. A iskustva i sudbine obitelji i pojedinaca čija je ostavština prezentirana doista su raznolike pa istodobno dobivamo uvid u ostavštine sudionika Prvog i Drugoga svjetskog rata (zarobljenika, civila, boraca), svjedočanstva o sudbinama zatočenika nacističko-fašističkih logora, ali i domobranskih i ustaških časnika u vojsci Nezavisne Države Hrvatske. Predstavljene su ostavštine i žena i muškaraca, ljudi različitoga društvenog, ekonomskog, obiteljskog i obrazovnog statusa.

Kao teorijski okvir za prezentaciju toga gradiva iskorištena je interpretacija kratkog 20. stoljeća (doba ekstrema) britanskog povjesničara Erica Hobsbawma, koji je razdoblje od 1914. do 1990. podijelio na tri osnovne cjeline: 1. doba katastrofe – izrazito krizno vrijeme Prvog i Drugoga svjetskog rata s međuratnim razdobljem obilježenim ekonomskom krizom; 2. zlatno doba – stabilnije razdoblje između 1945. i sredine 1970-ih; 3. propadanje/recesija – novo krizno razdoblje od sredine 1970-ih do 1990.

U izlaganje se uključio i Goran Zlodi, koji smatra da je taj projekt nešto između virtualne izložbe i kataloga te je prezentirao tehničku sastavnicu projekta koju omogućuje informacijski sustav Modulor ++ (M++), čiji je autor.

Nakon što na stranicama Hrvatskoga povijesnog muzeja odaberemo pogledati tu virtualnu izložbu, najprije možemo pročitati *Uvod* u kojemu su objašnjeni povijesni kontekst i teorijski okvir te saznati zašto je odabrana baš ta građa i koji su ciljevi izložbe. Tada korisnik može odabrati kategoriju *Ostavštine* te dalje birati pojedinu ostavštinu obitelji ili pojedinca, unutar koje može odabrati pojedinačnu ostavštinu nekog člana obitelji odnosno kategoriju dokumenata koji se, dakako, razlikuju s obzirom na sadržaj svake pojedine ostavštine i na djelatnost stvaratelja. Dokumente koji se prezentiraju moguće je čitati bez teškoća. Projekt se i dalje razvija te postoji zamisao da se u nj uključe i druge vrste izvora, primjerice zvučni. Naime, ostavštine sadržavaju i pisma, pa je jedna od mogućnosti da ta pisma pročitaju glumci i da se snimljene interpretacije mogu poslušati.

Dubravka Peić Čaldarović, uz tehničku pomoć Gorana Zlodija, provela nas je kroz sve ostavštine trenutačno prezentirane u sklopu te virtualne izložbe. To su:

- Obitelj Baj (opsežna i sadržajno raznolika ostavština obuhvaća vremenski raspon od 1877. do 1978. te donosi informacije o genealoškim vezama i obiteljskom podrijetlu, o različitim aspektima društvenog života, o školovanju, radu, primanjima, ali i rasonodi i dokolici članova te obitelji)
- Obitelj Javoršek (ostavština se sastoji od predmeta nastalih od 1905. do 1949. i podijeljena je na tri dijela. Prvi dio sadržava i ratni dnevnik Franje Javoršeka koji daje uvid u posljednje mjesec Austro-Ugarske Monarhije, njezin raspad te sudbine vojnika poražene strane. Drugi se dio odnosi na pregled tadašnjih turističkih središta jer sadržava korespondenciju članova obitelji, a treći dio ilustrira česte promjene školske dokumentacije sredinom 20. st.)
- Mlivoj Jambrišak (ostavština obuhvaća osobnu dokumentaciju liječnika, diplomata i političara dr. Mlivoja Jambrišaka, uključivši i njegove dnevničke zapise nastale tijekom Drugoga svjetskog rata)
- Anka Matić (ostavština nastala između 1938. i 1998. svjedoči o upornoj i sposobnoj osobnosti koja je od siročeta iz Bošnjaka blizu Županje postala istaknuta javna djelatnica čiji dinamičan životopis, među ostalim, uključuje i doktorat na Sorbonni te sudjelovanje u francuskom Pokretu otpora)
- Antun Antolović (riječ je o ostavštini pripadnika vojne službe Kraljevine Jugoslavije i NDH, koji je na kraju Drugoga svjetskog rata završio u logoru, ali nakratko, jer nije osobno sudjelovao u borbenim aktivnostima te mu je omogućeno da nakon izlaska iz logora postupno započne novu profesionalnu karijeru)
- Obitelj Sudar (glavninu ostavštine bračnog para Ivane i Martina Sudara čini njihova intimna prepiska od 1940. pa do posljednjih godina Martinova poslijeratnog zatočeništva u različitim zatvorima socijalističke Jugoslavije)
- Obitelj Kumičić (ostavština sadržava dokumente članova obitelji Kumičić, potomaka književno-bračnog para Eugena i Marije Kumičić)
- Obitelj Švob (riječ je o ostavštini Držislava Švoba, upravitelja Hrvatskoga državnog povijesnog muzeja te izvanrednog profesora na Katedri za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji je uhićen u travnju 1943., a u travnju 1945. umro nasilnom smrću u zatvoru u Lepoglavi i njegova brata Tvrtka Švoba, uglednog biologa, genetičara i antropologa)
- Hrvoje Macanović (ostavština prvoga hrvatskog profesionalnog sportskog novinara, zatočenika logora Mauthausen, većinom se sastoji od službenih izvještaja o zatočenicima tog logora s područja bivše Jugoslavije i nešto dokumenata pretežito privatne prirode)

- Nevenka Prosen (direktorica Povijesnog muzeja Hrvatske iza sebe je ostavila zbirku novogodišnjih čestitaka, pisama i pozivnica koje svjedoče o osobnim vezama s kolegama i strukovnim organizacijama za vrijeme njezina direktorskog mandata. Ta svjedočanstva ilustriraju estetiku vremena te bilježe kulturna događanja, osnivanje institucija i sl.)

- Grgo Šore (ostavština tog zatočenika Golog otoka obuhvaća njegov dnevnik, fotografije te korespondenciju).

Opis navedenih ostavština kroz koje su publiku okruglog stola proveli Dubravka Peić Čaldarović i Goran Zlodi jasno je potvrdio da je riječ o doista raznolikoj građi koja, promatrana zajedno, otvara široku lepezu najrazličitijih ljudskih sudbina na udaru turbulentnih povijesnih zbivanja.

Možemo zaključiti da je okrugli stol Muzejska građa kao povijesni izvor bio informativan i koristan, jer su razmatrani potencijal i važnost muzejske građe, a također se mnogo čulo i o konkretnoj problematici prikupljanja, čuvanja, obrade i prezentiranja građe, o korištenju građe, o organizaciji muzeja, o fundusima i konkretnim predmetima.

Među prisutnom publikom bilo je i studenata, a upravo bi tim budućim istraživačima muzejska građa mogla biti privlačan izvor jer je vizualno zanimljiva te ima ljudsku dimenziju koja na životan način svjedoči o prošlosti. Kad se ta životnost spoji s dobro osmišljenim sustavima za prezentaciju građe, to korespondira s potrebama mlađe generacije koja očekuje zanimljive vizualne sadržaje i suvremen pristup njima uz pomoć tehnologije, i to s bilo kojega mjesta. Stoga je dobrodošao svaki projekt kojim muzeji idu ukorak s potrebama suvremenog korisnika, a također i ovakva događanja koja upućuju na takve projekte, pokazuju slojevitost teme, otvaraju pitanja i daju odgovore te se nadamo da će ih u budućnosti biti i više.

Primljeno: 5. listopada 2018.

THE ROUNDTABLE 'MUSEUM MATERIAL AS HISTORICAL SOURCE'

The paper discusses a roundtable entitled *Museum Material as Historical Source* that was held at the Fifth Clifofest, or festival of history. The roundtable provided an insight into the viewpoints of the different attitudes of historians and museum professionals to museum material and its potential. In particular, this related to the problems of collecting, preserving, studying and presenting material, the use of the material, the organisation of a museum and the holdings.